

Yapay Zekâ ve Sanat: Felsefi Perspektifler ve Eleştiriler

Artificial Intelligence and Art: Philosophical Perspectives and Criticisms

Canan SALMAN ^{1,*}

¹ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Kültür ve Sanat Merkezi, Felsefe Birimi

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 08.05.2025

Kabul Tarihi: 03.06.2025

Anahtar Kelimeler:

Yapay Zekâ, Estetik, Sanat
Felsefesi, Sanat Kuramları

ÖZ

Bu araştırma makalesi, yapay zekânın sanat alanındaki rolünü, köklü klasik estetik kuramlarından çağdaş eleştirel yaklaşımlara uzanan bir perspektifte ele almaktadır. Yapay zekâ sanatının sanatsal niteliği, ontolojik geçerliliği ve yaratıcı süreçteki özgün konumuna dikkat çekilmektedir. Platon perspektifinden bakıldığında bu tür üretimler, ideal gerçeğin değersiz birer taklidi olarak tanımlanırken; Aristoteles perspektifinden bakıldığında biçimsel çeşitliliği kabul etmekle birlikte etik yönelim ve bilinçli bir irade eksikliğinin altı çizilmektedir. Schiller yaklaşımı ile sanatsal yaratımın temelinde yatan özgürlük ve oyun içgüdüğü yapay zekâda bulunmadığından bu alanda yeterlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Croce açısından bir yaklaşım ile yapay zekânın, sanatın kaynağı olan sezgi ve içsel deneyimden yoksun olması gerekçesi ile bu üretimlerin sanat kategorisine dâhil olup olmadığı tartışması belirmektedir. Modern düşünürlerden Adorno'ya göre, yapay zekâ sanatı özerklik ve hakikat içeriği bağlamında; Heidegger açısından, yapay zekânın nihayetinde teknolojik bir araç olma sınırlarını vurgulama ve Benjamin'e göre ise bu üretimlerin otantik varoluşun ifadesi olan "aura" mahrumiyeti bakımından ele alınmıştır. Sonuç olarak, yapay zekâ sanatı, insan-makine işbirliğine dayalı yepyeni estetik paradigmaların doğuşuna zemin hazırlayan çok boyutlu bir felsefi tartışmayı tetiklemektedir.

ARTICLE INFO

Research Article

Received: 08.05.2025

Accepted: 03.06.2025

Keywords:

Artificial Intelligence,
Aesthetics, Philosophy of Art,
Art Theories

ABSTRACT

This research article examines the role of artificial intelligence in the field of art from a broad perspective that spans from established classical aesthetic theories to contemporary critical approaches. It highlights the artistic quality, ontological validity, and unique position of AI in the creative process. While through the lens of Plato's perspective, I perceive such productions as inferior imitations of ideal reality; from Aristotle's viewpoint, this study explores the lack of ethical orientation and conscious despite the formal diversity of AI-generated works. According to Schiller, since artificial intelligence lacks the freedom and play instinct that underlie artistic creation, a question of adequacy arises in this domain. From Croce's standpoint, the debate centers around whether these productions can be classified as art, given AI's lack of intuition and inner experience the core sources of art. Among modern thinkers, Adorno critiques AI art in terms of autonomy and truth content; Heidegger underscores the technological instrumentality of AI; and Benjamin approaches the issue from the perspective of the absence of "aura," the expression of authentic existence. In conclusion, AI art triggers a multidimensional philosophical debate and lays the groundwork for the emergence of entirely new aesthetic paradigms based on human-machine collaboration.

* Sorumlu yazar.
canansalman@gmail.com

GİRİŞ

Yapay zekâ, mühendislik ya da veri bilimi gibi teknik disiplinler sınırını aşarak, sanatın öznel ve duygusal boyutlarına da nüfuz etmektedir. Yapay zekâ ile estetik arasındaki bu etkileşim büyük bir önem taşıyor çünkü sanat, temelde insana özgü bir saha olarak kabul edilir ve barındırdığı derinlik uzun süredir algoritmik yaklaşımlarla basitleştirilemez bir yapı sergilemekte iken birçok insan sanatı, estetiği ve yaratıcılığı insan becerilerinin en üst noktası olarak değerlendirmektedir. Bu sebeple de teknolojik gelişmelerin tekrar oluşturamayacağı, yapay zekanın ilerleyişine karşı duran son savunma hattı olarak görmektedirler (Arielli & Manovich, 2023).

İşte bu noktada sanatın rolü belirginleşiyor. Çünkü bu teknolojik gelişme, sanat felsefesi bağlamında temel bazı soruları yeniden gündeme taşımaktadır: Sanatın kökeni nedir? Sanatçı kimdir? Yaratıcılık yalnızca insana mı özgüdür? Yapay zekânın estetik üretimleri, yalnızca algoritmik çıktılar olarak mı görülmelidir, yoksa bir tür yaratıcı edim olarak mı değerlendirilmelidir?

Bu çalışma, yapay zekâ tarafından üretilen estetik nesnelerin felsefi geçerliliğini sorgulamakta ve yapay zekânın sanat kuramları içindeki yerini tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda, klasik sanat kuramları (Platon, Aristoteles, Schiller, Croce) ile modern eleştirel yaklaşımlar (Adorno, Heidegger, Benjamin) ışığında, yapay zekânın estetik potansiyeli ve yaratıcı özne olma durumu incelenmektedir. Böylece insan-makine iş birliğine dayalı yeni estetik paradigmaların imkânları üzerine bir değerlendirme sunulması amaçlanmaktadır.

Günümüz teknolojik devrimi, sanatın üretim, sunum ve algı biçimlerini köklü bir biçimde değiştirmektedir. Yapay zekâ algoritmaları yalnızca biçim üretmekle kalmamakta, estetik değer yaratma iddiasında da bulunmaktadır. Bu durum, sanatın özü, yaratıcı öznenin kimliği ve estetik deneyimin doğasına dair temel felsefi soruları yeniden gündeme getirmektedir (Zylinska, 2020; Oksanen et al., 2023).

1. KLASİK ESTETİK TEORİLER PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ

1.1. Platon: Taklit ve Gerçeklikten Uzaklaşma

Platon'un felsefesi, hakikat ve görünüş arasında keskin bir ayrım yapar. İdealar dünyası, değişmez ve evrensel olan hakikatin yeridir; duyuşal dünya ise bu ideaların kusurlu, geçici ve çoğu zaman yanıltıcı yansımalarını içerir. Sanat ise, bu duyuşal dünyanın bir kez daha taklit edilmesi anlamına geldiği için, hakikatten üç kez uzaklaşmış bir üretim olarak değerlendirilir (Platon, 2010: 338-339).

Platon'a göre bir sedir örneği üzerinden ifade edecek olursak;

Tanrı sedirin ideasını yaratır 'asıl varlık'

Marangoz bu ideaya göre fiziksel bir sedir yapar 'ikinci derece gerçeklik'

Ressam ise bu sedirin görsel temsili olan bir resmini yapar 'üçüncü derece gerçeklik, yani sanı/sanıdan doğan taklit' (Hafız, 2015).

Platon, sanat eserini ideal formların taklidi olarak tanımlar. Ona göre sanat, gerçekliğin bir yansıması değil, yalnızca görüngülerin kopyasıdır. "Sanatçı... sahte bir dünya yaratır. Bu dünya gerçeklerin çok uzağındadır... sanatçının kendi kendini kandırdığı bir hayal dünyasıdır" (Kavuran & Dede, 2014: 54).

Yapay zekâ, sanat üretiminde fiziksel gerçeklikten veya doğrudan deneyimden değil, büyük veri kümelerinden (görüntüler, metinler, sesler vb.) türetilmiş içeriklerden beslenir. Bu içerikler zaten insanın daha önce oluşturduğu temsillerdir. Dolayısıyla Yapay Zekâ üretimlerinin Platon'un sistemindeki hiyerarşide nerede konumlandığı ile ilgili; doğadan veya hakikatten 'doğrudan bir sezgiyle değil', ikinci elden gözlemlerden, hatta bazen taklitlerin taklidinden (örneğin başka sanatçıların eserlerinin veri olarak kullanılması) yola çıkarak oluşturulması nedeni ile hakikatten üç değil, belki dört kez uzaklaşmış olarak değerlendirilebileceğini söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda, yapay zekâ tarafından veri temelli olarak üretilen görseller veya metinler, Platoncu estetik açısından yalnızca "gölgenin gölgesidir" ve hakikatten uzaklaştırıcıdır.

Platon'un sanat anlayışında yalnızca ontolojik değil, aynı zamanda epistemolojik ve ahlaki ölçütler de belirleyicidir. Sanat ancak insanı hakikate ve iyiye yönelttiği ölçüde değerlidir. Ancak Platon'a göre sofistlerin ve yanıltıcı imgelerin yarattığı estetik illüzyonlar, aklın yolundan saptırır. Yapay zekânın görsel olarak "etkileyici" ama felsefi ve ahlaki içeriği tartışmalı üretimleri, Platon'un bu yöndeki eleştirilerini doğrudan karşılar niteliktedir. Çünkü yapay zekânın oluşturduğu içerikler sıklıkla; izleyiciyi düşünmeye değil hissetmeye çağıran, görsel haz sunan ama hakikati açığa çıkarmayan ve ahlaki ya da metafizik bir yönlendirme taşımayan üretimler sunar. Dolayısıyla Platon'a göre bu tarz üretimler, "sofistçe" üretimler olarak değerlendirilebilir; görünüşe hitap eden ama düşünsel derinlikten yoksun olan işlerdir. Platon'a göre gerçek yaratma eylemi, Tanrısal bir akıl olan Demiurgos tarafından gerçekleştirilen ilahi üretimdir (Hafız, 2015). İnsan, bu modele benzemeye çalışarak, "iyi" olanı taklit edebilir. Ancak burada niyet, bilgelik ve hakikate yönelik esastır. Yapay zekânın böyle bir içsel yönelime, etik sezgiye ya da hakikate aşkın bir algıya sahip olmaması, onun sanat üretimini Platoncu anlamda sorunlu kılar.

Platon'a göre sanatçı, "güzeli yaratmak" için değil, "güzele yönelmek" için sanat yapar. Yapay zekâ ise böyle bir yönelime sahip değildir.

Platoncu perspektiften bakıldığında, yapay zekâ ile üretilen sanat eserleri; ontolojik olarak zayıf bir gerçeklik düzeyinde konumlanır, epistemolojik olarak bilgi değil sanı üretir, aklı değil duyguyu harekete geçirir, ahlaki olarak da hakikate değil, hazzı ve yanılsamaya yönlendirir.

Bu nedenle Platon'un sanat anlayışı bağlamında yapay zekânın üretimleri, gerçek sanat olarak değil; gölgelerin gölgesi, görünüşün yeniden üretimi olarak değerlendirilir. Ancak Platon'un "güzeli taklit etme" idealine sadık kalan ve ilahi modele yönelen sanatçının rolü, insani niyeti zorunlu kıldığı için, yapay zekâ burada araç olabilir, ama asla özne olamaz.

1.2. Aristoteles: Mimesis ve Öğrenme

Aristoteles, sanatın doğayı taklit ettiğini ancak onun için sanat, yalnızca bir taklit değil, aynı zamanda bir yaratma ve öğrenme aracıdır. Sanatçının görevi doğayı birebir kopyalamak değil, onun özünü anlamak ve olabilir olanı temsil etmektir. Poietika'da şöyle der:

...hem taklit etme hem de herkesin taklitlerden hoşlanıyor olması, çocukluktan itibaren insanlarla birlikte gelişen bir özelliktir. (Öteki canlılardan da bu bakımdan ayrılırlar. Çünkü insan taklit etmeye en yatkın canlıdır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla edinir.) Bunun kanıtı ise gerçekte olan biten durumdur: Nitekim iğrenç hayvanların ve cesetlerin kendilerine bakmak acı verdiği halde, onların kusursuz tasvirleri çok hoşumuza gider (Aristoteles, 2012: 17).

Aristoteles'in sanat yapıtlarıyla ilgili olarak sözünü ettiği bu hoşlanma, sıradan, yüzeysel, entelektüel boyuttan yoksun bir hoşlanma değildir. Aristoteles Politika'da sanata özgü hazzın yeme, içme hazzı gibi - yarar etkili hazzlardan farklı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre buradaki hoşlanma, önceden eğitilmiş ve kafaca gelişkin bir kişinin karakterinin parçası olan bir beğeniye ilişkindir (Yetişken, 2012: 31).

Aristoteles'e göre sanat; gerçekliği birebir kopyalamaz, yorumlayıp, dönüştürür; eğitimsel ve duygusal bir işlev taşır (katharsis); gerçek dünyaya bağlı kalarak insanı daha iyiye yönlendirir. Yapay zekâ, büyük veri kümelerini işleyerek farklı estetik örüntüler ve biçimler yaratabilir. Yapay zekâ destekli projeler, Aristoteles'in estetik kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, mimesis, katharsis ve öğrenme temelli haz gibi temel kavramlarla doğrudan ilişkilidir. Aristoteles'in mimesis anlayışına göre sanat yalnızca gerçekliğin taklidi değil, aynı zamanda "olabilir olanın" yaratımıdır; algoritmik sistemlerle oluşturulan görseller de doğrudan doğayı taklit etmek yerine, veri üzerinden olasılıklar estetiği yaratır. Bu eserler, izleyicide acıma veya korku yerine derin bir estetik etkilenme ve zihinsel yüzleşme yaratarak katharsis benzeri bir arınma sağlar. Sanatçının üretim sürecine yazılımcılar, mühendisler ve yapay zekâ sistemlerinin dâhil edilmesi, Aristoteles'in *techne* kavramında birleşen zihinsel ve teknik beceri anlayışıyla örtüşür. Milyonlarca görsel verinin yapay zekâ ile

analiz edilerek soyut görsel kompozisyonlara dönüştürüldüğü eser, veri ve estetiğin kesişiminde yer alır. Yapay zekâ ile olan etkileşim, sanatçının kavramsal iradesinin sürece yön verdiği bir hibrit modeldir.

Bu üretim biçimi, Aristoteles estetiği perspektifinden mimesis anlayışıyla kısmen örtüşür: yapay zekâ sanat üretiminde doğadaki gerçekliğin olanaklı versiyonlarını sunabilir. Ancak bu sürecin sezgi, bilinç ve etik niyet içermemesi, Aristoteles'in sanatçıya yüklediği anlamdan uzaklaştırır.

“Sanatçı dünyayı yeniden kurar ve daha iyi bir dünya özlemini yerine getirir” (Kavuran & Dede, 2014: 59). Bu ifade, sanatçının bilinçli bir yaratıcı irade taşıdığına işaret eder. Oysa yapay zekâ bu bilinçten yoksundur ve sanatçının sezgisel/ahlaki yönünü taşıyamaz. Yapay zekâ üretimleri bilgi sunabilir; ancak bireyin etik ve karakter gelişimini destekleme kapasitesi sınırlıdır.

Yapay zekâ tarafından üretilen sanat eserleri, görsel ve işitsel haz yaratabilse de Aristoteles'in “entelektüel hoşlanma” ve *katharsis* kavramlarının gerektirdiği etik ve kavramsal bütünlüğe her zaman ulaşamaz. Aristoteles'e göre sanat, özellikle tragedya yoluyla seyircide acıma (*eleos*) ve korku (*phobos*) duygularını harekete geçirerek bireyin duygusal ve ahlaki bir arınma yaşamasını sağlar (Aristoteles, 2012: 7). Oysa yapay zekâ sistemleri, duygusal etki üretebilir ancak bu duyguların kaynaklandığı ahlaki niyet, karakter dönüşümü veya etik yönlendirme gücüne sahip değildir. Dolayısıyla yapay zekânın sanatsal çıktıları, estetik deneyim sunsa da Aristoteles'in sanat anlayışındaki dönüştürücü işlevi tam anlamıyla gerçekleştiremez.

Yapay zekânın sanat üretimindeki yeri Aristoteles'in sanat anlayışıyla karşılaştırıldığında önemli bir eleştirel bakış açısı oluşmaktadır. Aristoteles'e göre sanat yalnızca yüzeysel bir haz değil, aynı zamanda karakter gelişimini destekleyen, ahlaki eylemlere yönelten ve doğru beğeni alışkanlıkları kazandıran derin bir haz üretir: Sanat, yalnızca haz vermekle kalmaz, karakteri geliştirir ve doğru beğeni alışkanlıkları kazandırır (Aristoteles, 2012: 112).

Ancak günümüzde yapay zekâ üretimleri sıklıkla bu ikinci düzeye ulaşmakta yetersiz kalır. Zira Aristoteles'in vurguladığı gibi, etik ve estetik haz, bilinçli bir yönelim, niyet ve ahlaki çerçeve gerektirir. Yapay zekâ sistemleri ise bu bilinçten yoksundur; dolayısıyla ürettikleri içeriklerde karakter eğitimi sağlayacak bir etik değer taşıma potansiyelleri sınırlıdır. Ballı 'ya göre de yapay zekâ, insanın entelektüel ve yaratıcı düşünce evrenine dâhil edilmeye çalışılsa da bu süreçte özne-insan kavramı tartışmalı hale gelmektedir (2020).

Poietika'da sanat eserlerinin değerlendirilmesinde bütünlük, neden-sonuç ilişkileri ve yapısal unsurların önemi vurgulanmaktadır. Buna karşın yapay zekânın sanat üretimi sürecinde kullandığı algoritmalar belirli veriler üzerinden örüntüler üretse de Aristoteles'in sanat için önem verdiği “neden-sonuç ilişkileri, amaçlılık ve bütünlük” gibi niteliklerden çoğu zaman yoksundur. Bu anlayış çerçevesinde değerlendirildiğinde, yapay zekâ destekli sanat üretimlerinin, genellikle eğlence, rahatlatma gibi yüzeysel tatminler sunduğu, ancak Aristoteles'in öne çıkardığı ahlaki ve entelektüel haz düzeyine ulaşamadığı görülmektedir. Yapay zekâ üretimleri bu felsefi bütünlüğü oluşturmakta zayıf kaldığından Aristoteles'in yüksek sanat anlayışıyla bağdaştığını söylemek güçtür.

1.3. Schiller: Oyun İçtepsi ve Özgürlük

Friedrich Schiller'in estetik düşüncesi, geliştirdiği oyun kuramıyla, sanatın insan özgürlüğündeki rolünü felsefi bir düzlemde ele alır. “Schiller'e göre, duyumsal içtepsiyle formel içtepi, yalnızca sanat oyununda bir araya gelir. Burada insan güzeli temaşa ederken, ruh ise bir yandan ahlak yasası diğer yandan da fiziki zorunluluk arasında mutlu bir ortam meydana getirebilir” (Turan, 2019: 512). Sanat, bireyin duygusal ve ussal yanlarını dengeleyen özgürleştirici bir deneyimdir ve insanın estetik eğitimi, oyun içtepsiyle gerçekleşir. Yapay zekâ bu içtepiyi deneyimleyemediğinden, ancak sanatçının yönlendirmesiyle bu estetik alanın bir parçası olabilir (Schiller, 1965).

Birbirinden zıt iki temel içtepi olan; duygusal içtepi ve formel içtepi: İlki, insanın doğayla olan ilişkisini, bedensel ve zamansal yönelimini temsil ederken; ikincisi aklın, düzenin ve sürekliliğin ifadesidir. Bu iki içtepinin çatışması, bireyde bir bölünmüşlük ve yabancılaşma yaratır. Schiller bu çatışmanın aşılmasını, üçüncü bir içtepi olan oyun içtepsi aracılığıyla mümkün görür. Oyun içtepsi, insanın hem duygusal hem

biçimsel doğasını bütünleştiren ve onu tam bir varlık haline getiren etkinlik alanıdır. Sanat bu bağlamda, yalnızca duysal haz değil, aynı zamanda biçimsel düzen ve özgürlükle bütünleşen bir “oyun”dur. Schiller’in meşhur ifadesiyle: “İnsan ancak oynadığı zaman tam anlamıyla insandır” (Schiller, 1965: 76).

Sanat, Schiller’e göre, bir özgürlük deneyimidir. “Sanat özgürlüğün kızıdır” sözüyle ifade ettiği bu anlayış, sanatın dışsal amaçlardan arındırılmış, salt kendinde bir ereğe sahip olan yapısını yüceltir. Bu bağlamda sanat, insanın hem doğaya bağlılığını hem de akla yönelimini aşarak, saf bir özgürlük alanı yaratır. Estetik deneyim, insanı eğitir; onu parçalanmış halinden bütünlüğe ulaştırır. Onun düşüncesinde güzellik, bu bütünlüğün, yani duysal ve biçimsel içgüdülerin uyumunun bir tezahürüdür. Estetik yoluyla eğitilen insan, etik bütünlüğe de yaklaşıp.

Yapay zekânın sanat üretimine katılması, bu kuramsal çerçevede hem bir meydan okuma hem de yeni bir olanak olarak değerlendirilebilir. Yapay zekâ, şiir, resim, müzik gibi alanlarda üretim yapabilmekte; hatta estetik normları içselleştirmiş gibi görünen ürünler ortaya koyabilmektedir. Bu durum, yaratıcı sürecin yalnızca insan öznesine ait olup olmadığına ilişkin klasik soruları yeniden gündeme taşır. Ancak yapay zekânın bu üretimi, Schiller’in tanımladığı anlamda bir “oyun içtepisi”nin ürünü müdür? Schiller’e göre oyun, yalnızca dış dünyadan kopuş değil, aynı zamanda içsel özgürlükle bütünleşen bir eylemdir. Oyun oynayan birey, eylemini bir fayda için değil, saf bir estetik haz ve özgürlük duygusuyla gerçekleştirir. Oysa yapay zekânın üretimi, bir içsel özgürlük ya da estetik içtepinin ifadesi değil, algoritmalar ve veri tabanlarının işlevidir. Bu bağlamda, yapay zekâ yalnızca bir oyun nesnesi olabilir; oyun öznesi olarak değil.

Buna rağmen, yapay zekânın insanla iş birliği içinde sanat üretiminde kullanılması, insanın oyun alanını genişletmesi bakımından değerlidir. Sanat üretiminde yapay zekâyı bir araç olarak kullanan insan, kendi yaratıcı sınırlarını genişletmekte; biçimsel estetik imkânlarını zenginleştirmektedir. Burada sanatçının rolü, yalnızca üretici değil, seçici, yönlendirici ve anlamlandırıcı olmaktadır. Onur Bilge Kula’nın ifadesiyle, sanat yapıtı; özgürlüğün biçimsel yasaları içinde ortaya çıkar:

“İnsanın, insanlığının “eksiksiz görüşüne” ulaşması için gerekli koşullar, Schiller’in estetik anlayışı uyarınca; Özgürlük bilinci, Var-oluşu veya yaşamı duyumsama, Özünü hem ödek hem de tin olarak algılama’dır.” (Kula, 2012: 266). Yapay zekâ da insanın özgürce yönlendirdiği biçimsel bir araç olarak bu oyunun parçası olabilir.

Günümüzde yapay zekâ ile yaratılan sanat ürünleri, bazen insan yapımı eserlerden ayırt edilemeyecek düzeyde başarılı bulunmakta; bazıları sanatsal “Turing Testi”nin geçtiğini öne sürmektedir. Ancak burada da Schiller’in düşüncesi rehberlik edebilir: sanatın değeri, yalnızca son üründe değil, o ürünün ortaya çıktığı yaratıcı süreçte yatar. Schiller, bireysel bütünlüğün sanatla yeniden kurulabileceğini savunurken, bu sürecin etik, estetik ve özgürlükle iç içe geçtiğini vurgular. Yapay zekânın üretimi, ancak insanın yönlendirmesiyle bu değerleri taşıyabilir hale gelir.

Sonuç olarak, Schiller’in oyun kuramı bağlamında yapay zekâ destekli sanat üretimi, insan özgürlüğünü temsil eden yaratıcı sürecin dışsal bir uzantısıdır. Yapay zekâ, oyunun bir oyuncusu değilse de oyunun bir sahnesi ya da aracı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, estetik eğitim ve özgürlük idealine katkı sağladığı ölçüde, Schiller’in estetik evrenine dahil edilebilir. Fakat özgürlükle yoğrulmamış, içtepiden doğmayan her üretim gibi, bu da ancak biçimsel bir estetik taşır; içeriksel anlamda özgürlüğün temsili olamaz.

1.4. Croce: Sanat Olarak Sezgi ve İfade

Benedetto Croce’nin estetik anlayışında sanat, “sezgisel bilgi”dir ve bu bilgi türü, yalnızca bireysel bilinçte doğan ve içsel yaşantıyla yoğrulan bir ifade biçimidir. Ona göre sanat, “düşünceye varmamış duygunun ifadesi”dir; sanatçı, bir şeyi düşündüğü için değil, hissettiği için sanat üretir. Croce, estetik bilgiyi “mantıksal olmayan, sezgisel ve bireysel bir bilgi” olarak tanımlar; bu bağlamda, “sanat sezgi ve ifadedir, yani duysal ve tinsel olanın doğrudan dışavurumudur” (Taşdelen & Yazıcı, 2018: 136).

Bu çerçevede yapay zekânın sanatsal üretimleri, Croce açısından sanat değildir; çünkü yapay zekâ ne bireysel bir bilinç taşır ne de özgün sezgisel deneyimler yaşayabilir. Yapay zekânın üretimi, ancak algoritmik tekrarlar

ve örüntü tanımlar yoluyla taklide dayanır; oysa Croce'ye göre taklit ya da teknik ustalık sanat değildir: "Sanat, kavramsal değil tinsel bir etkinliktir" (Taşdelen & Yazıcı, 2018: 137). Sanat eseri, sanatçının iç dünyasındaki özgün bir sezginin ifadesidir ve ancak bu bireysel ifade, sanatın ontolojik temelini oluşturur. Yapay zekâda ise bu içsel yaşantı ve tin yoktur; bu nedenle Croce estetiği açısından, yapay zekâ ürünleri teknik ya da görsel anlamda etkileyici olsa bile, estetik anlamda "sanat eseri" niteliği taşımaz. Sanatın özünü, "içsel sezgiden kaynaklanan ve ifadenin kendisi olan bilgi" olarak tanımlayan Croce'nin perspektifinden bakıldığında, yapay zekânın sunduğu şey ancak sanatsal görünüme sahip simülasyonlardan ibarettir.

2. MODERN ESTETİK PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ VE TEKNOLOJİ ELEŞTİRİSİ

2.1. Adorno: Sanatta Özerklik ve Endüstrileşme

Adorno'ya göre sanatın özerkliği, onun toplumsal gerçeklikten bütünüyle kopuk olması değil, aksine o gerçeklikten "dolaylı" olarak beslenerek kendi dilini yaratmasıdır. Sanat eseri, araçsallıktan kaçtığı ölçüde anlam kazanır ve "kendinde bir varlık" gibi değerlendirilir. Ancak bu özerklik, onu toplumsal yapıdan koparmaz; aksine, toplumsal eleştiriyi içererek onunla diyalektik bir ilişki kurar (Adorno, 2013).

Yapay zekâ sanatı ise çoğunlukla algoritmalarla belirlenmiş ve önceki veri setlerine dayalı üretim biçimlerine sahiptir (Uzun, Akkuzu, & Kayıcı, 2021). Bu tür üretim, Adorno'nun öngördüğü sanatsal özerklik fikriyle çelişebilir. Çünkü burada üretim süreci büyük ölçüde veri temelli taklit ve varyasyonlardan oluşur; yani sanat eseri kendi başına bir "öz" taşımaktan ziyade, daha önceki sanatsal formların sayısal türevlerine indirgenmiştir. Dolayısıyla yapay zekâ üretimi, Adorno'nun "içeriden anlam taşıyan" sanat fikrine göre heteronomik kalabilir.

Adorno'nun kültür endüstrisi eleştirisi, sanatın metalaştırılması ve kitlesel tüketim nesnesi hâline gelmesi üzerine kuruludur. Bu bağlamda sanat, bireysel yaratım olmaktan çıkıp sistemin yeniden üretim aracına dönüşür (Kozlu, 2009).

Yapay zekâ sanatında da benzer bir metalaşma eğilimi dikkat çeker. Örneğin, Sophia'nın ya da AICAN gibi sistemlerin sanat üretimi, özgünlükten çok medya görünürlüğü ve piyasa değeri üzerine kuruludur (Uzun, Akkuzu, & Kayıcı, 2021). Adorno için bu, sanatın yozlaşması ve özgürlüğünü yitirmesi anlamına gelir. Yapay zekâ burada yaratıcı özne değil, verili kodlar doğrultusunda "üretim yapan bir makine"dir. Bu da sanatın düşünsel derinliğini zayıflatır, çünkü "hakikat içeriği" (Wahrheitsgehalt) yalnızca özgür öznenin deneyimiyle var olabilir (Adorno, 2013).

Adorno'nun modern sanatı savunmasının bir diğer sebebi de onun, bireyin yabancılaşmış olduğu toplumdaki çelişkileri dolaylı biçimde yansıtabilmesidir. Ancak yapay zekâ tarafından üretilen sanatta bu çelişkinin bilinçli bir temsili bulunmaz; çünkü sistem, kendiliğinden bir tarihsel ya da toplumsal deneyim taşımamaktadır. Yapay zekâ sanatı, verili stilleri yeni biçimlere dönüştürse bile bu dönüşümde *özneye ait* bir direniş ya da eleştirel yön bulunmayabilir. Kozlu'nun belirttiği gibi, teknolojinin birey üzerindeki baskısı ve insanın nesneleşmesi sanatın temel meselelerinden biridir (Kozlu, 2009). Yapay zekâ bu anlamda hem teknolojinin temsilcisi hem de estetik üretimin bir aracı olarak bu yabancılaşmayı artırabilir.

Adorno'nun perspektifinden bakıldığında, yapay zekâ sanatı:

Sanatın özerkliğini tehdit eden biçimde veri ve taklit temellidir.

Kültür endüstrisinin bir uzantısı olarak tüketim nesnesine indirgenme riski taşır.

Tarihsel deneyimden ve toplumsal çelişkilerden yoksundur, bu nedenle hakikat içeriği taşımayan görsel bir simülasyon olabilir.

Ancak Adorno'nun düşüncesi, sanat üretiminde eleştirel potansiyeli önemser. Yapay zekâ ile yapılan tüm sanatsal denemelerin değersiz olduğu anlamına gelmez. Aksine, yapay zekânın bu sınırlılıklarının farkında olan sanatçılar, bu üretim biçimini Adorno'nun savunduğu eleştirel sanat geleneğine dahil edecek biçimde sadece üretici değil aynı zamanda *eleştirel* araçlar olarak kullanırlarsa: Bu durumda, yapay zekâ yalnızca bir

“alet” değil, eleştirinin konusu hâline gelebilir ki bu da Adorno’nun sanat anlayışına daha yakın bir pozisyon olurdu.

2.2. Heidegger: Sanatta Hakikatin Açılması

Heidegger’e göre sanat, varlığın gizli boyutlarını açığa çıkarır. Refik Anadol’un “Archive Dreaming” (2017) adlı eseri, dijital arşivlerin görsel olarak yeniden düzenlenmesiyle izleyiciye yeni bir dünya görüşü sunar. Heidegger’in sanat görüşüne baktığımızda sanatın, nesnesi “hakikat” olan bir bilgi türü olduğu görülmektedir. Sanat eserinin ortaya koyduğu ya da gösterdiği, “hakiki olan”dır. Heidegger sanatın nesnesi olan hakikati “varolanın açığa çıkması” bir başka ifade ile de aslında olduğu şey olarak varolanın örtüsünün kaldırılmasıyla ortaya çıkan şey olarak içeriklendirmektedir (Eren, 2005).

Heidegger’in sanat anlayışı bağlamında yapay zekânın olumlu bir potansiyel taşıyabileceği tek koşul, onun teknolojik üretimden öteye geçerek varlığın hakikatini açığa çıkarma sürecine aracı olabilmesidir. Heidegger, teknolojiyi tamamen reddetmez; aksine, *techne* kökeniyle bağlantılı olarak, teknoloji de bir “açığa çıkarma” tarzı olabilir—ancak bu, yalnızca insanın ona karşı bilinçli ve açımlayıcı bir tavır geliştirmesiyle mümkündür. Bu bakımdan, yapay zekâ, sanatçının bir uzantısı olarak kullanıldığında—yani sanatçının varlıkla olan ilişkisini derinleştirmesine, hakikati farklı biçimlerde açığa çıkarmasına yardımcı olduğunda—Heideggerci anlamda sanat üretimine katkıda bulunabilir. Ancak bu, yapay zekânın tek başına değil, hakikate yönelen insanın yaratıcı kudretiyle bütünleştğinde geçerlidir; aksi hâlde, yapay zekâ yalnızca var olanı araçsallaştıran bir üretim tekniği olmaktan öteye gidemez.

2.3. Benjamin: Aura’nın Kaybı

İnsanın iç dünyasının ve varlığının somut bir ifadesi olan sanat eseri, belirli bir zaman ve yerde eşsiz bir şekilde var olur. Ancak dijitalleşme, sanatın üretimi, yayılması ve alımlanması süreçlerini sanal bir alana taşıyarak kopyaların çoğalmasına ve özgünlük gibi kavramların zayıflamasına sebep olmaktadır (Kaya, 2024).

Walter Benjamin’in sanat ve teknoloji ilişkisine dair görüşleri, yapay zekâ ile üretilen sanatın değerlendirilmesinde önemli bir referans noktası oluşturur. Benjamin, özellikle sanat eserlerinin “aura”sı üzerine yaptığı vurguyla bilinir. Ona göre, bir sanat eserinin benzersizliği ve orijinalitesi, onun bulunduğu yer, tarihi bağlamı ve fiziksel gerçekliğiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Benjamin’in “Teknik Olarak Yeniden Üretilbilirlik Çağında Sanat Eseri” adlı eserinde, dijital çoğaltmanın sanatın “aura”sını ortadan kaldırdığını belirtir (Benjamin, 2015). Bu bağlamda, Benjamin, yeniden üretimle birlikte sanat eserinin özgünlüğünün kaybolduğunu ve bunun da görsel ve kültürel bağlamdaki eşsizlikten yoksun bir üretime yol açtığını ifade eder: “En kusursuz yeniden-üretimde dahi eksik bir şey vardır: sanat yapıtının şimdiliği - belirli bir mekândaki özgün mevcudiyeti. Yapıtın nesnesi olduğu tarihçenin izini taşıyan şey, işte, bu özgün mevcudiyetidir - ve yalnızca budur” (Benjamin, 2015: 13).

Benjamin’in teknolojinin sanata etkisi üzerine görüşü, özellikle “yeni üretim koşullarıyla sanatçının dehasının etkisini yitirdiği” fikri, yapay zekâ temelli sanat eserleri için de tartışılabilir bir nokta sunuyor. Ancak dijitalleşmenin sanatı değiştirme potansiyeli, Benjamin’in öngördüğünün ötesine geçerek yeni üretim şekilleri ve sanatsal kıymetler yaratıyor. Buna rağmen, yapay zekâ ile ortaya çıkan sanat, Benjamin’in “aura”sını yitiren sanat kavramını yeniden düşünmeyi ve değerlendirmeyi gerektiriyor. Benjamin’e göre, teknik olarak çoğaltılabilen sanat eserleri özgünlüklerini ve “aura”larını kaybeder. Yapay zekâ üretimi şiirler veya portreler, biçimsel olarak etkileyici olsalar bile, insana özgü sanatsal amaç ve tecrübeyi yansıtmadıkları için Benjamin’in aura tanımına uymuyorlar.

Yapay zekâ sanatı, bu açıdan daha çetrefilli bir tablo çiziyor. Zira yapay zekâ, salt teknik bir alet olmanın ötesinde, sanatın yaratım sürecine etkin bir şekilde dâhil oluyor. Benjamin’in kuramını aşarak, yapay zekâ, sanatı geleneksel anlamdaki taklit veya yansıtmadan farklı bir konuma taşıyor; derinlemesine bir veri modellemesi ve yaratıcı bir sunum içeren bir üretim biçimi sunuyor. Bu durum, Benjamin’in sözünü ettiği yüzeysel benzerlikten farklılaşarak daha kapsamlı toplumsal ve kültürel anlamlar üretiyor. Yapay zekâ sanatı, dünyanın mekanik bir kopyası olmaktan ziyade veri modellerini ve yaratıcı temsili bünyesinde barındırıyor.

Dolayısıyla yapay zekâ, sanatın bireysel yaratıcılık ve özgünlük nosyonlarını yeniden yapılandırırken, Benjamin'in "aura" kavramını da yepyeni bir boyutta irdelememize yol açıyor.

SONUÇ

Bilimsel gelişmeler tarihsel olarak sürekli yenilik arayışındadır ve 21. yüzyılda yapay zekâ başta olmak üzere birçok alanda çığır açan yenilikler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sanat, edebiyat gibi pek çok alanı etkilemektedir. Sanat alanında yapay zekâ, kendi sanatsal ifadesiyle yeni görsel formlar yaratmakta, ortaya çıkan çok katmanlı ve anlamlı eserler bütünsel sanat anlayışını yansıtmaktadır. Yapay zekâ algoritmalarını kullanan sanatçılar da özgün ve yaratıcı eserler üretebilmektedir (Uzuner, 2023).

Yapay zekânın sanattaki rolü, yalnızca teknik bir araç olmanın ötesine geçmiş, estetik ve felsefi bir özne tartışmasına dönüşmüştür. Yapay zekâ ve sanatın bir araya gelmesi, tıpkı sanayi devriminin insan hayatında yarattığı dönüşümler gibi, teknolojinin sanatın görülme, ortaya çıkma ve kıymetlendirilme biçimlerinde temel değişikliklere yol açmaktadır. Bu durum, bilgi çağındaki toplumların yaratıcılık ve kendini ifade etme kavramlarını da kapsamlı bir şekilde etkilemektedir (Gülpınar & Boyraz, 2024).

Platon'dan Benjamin'e uzanan geniş teorik çerçeve, yapay zekânın sınırlı ya da aracılı yaratıcı rolünü değerlendirmemizi mümkün kılmaktadır. Klasik sanat kuramları, yapay zekânın insan sezgisinden, bilinçten ve ahlaki niyetten yoksun oluşunu vurgulayarak bu sistemlerin yaratıcı özne konumuna yerleşemeyeceğini savunurken; modern kuramlar, teknoloji ile sanat arasındaki ilişkiye daha eleştirel ve olgusal düzeyde yaklaşmaktadır.

Yapay zekâ destekli üretim yapan sanatçılar tarafından gerçekleştirilen hibrit üretimler, yapay zekânın insan yönlendirmesiyle birlikte estetik süreçlere dâhil olabileceğini göstermektedir. Bu durum, sanat üretiminde yeni bir ortaklık modelinin oluştuğuna işaret eder.

Yapay zekânın sistemleri, özgünlük, ifade, sezgi ve hakikat taşıma gibi kriterleri tek başına karşılamasa da sanatçının niyeti ve yönlendirmesiyle bu kriterlere yaklaşabilir.

Gelecekte, insan-yapay zekâ iş birliğine dayalı yeni estetik paradigmlar, sanatın yalnızca insan ruhunun değil, insan-makine etkileşiminin de bir yansıması olabileceğini gösterebilir. Bu bağlamda yapay zekâ, yaratıcı özne değilse bile, yaratıcı süreçlerin bir parçası olarak estetik alanda anlamlı ve üretken bir aktöre dönüşmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca sanatı değil, estetik algımızı, yaratıcı özneliği ve kültürel üretim modellerini de dönüştürmektedir.

Oksanen ve arkadaşlarının ifadesine göre; Boden, yaratıcı üretimi kombinasyonel, keşifsel ve dönüştürücü olarak üçe ayırır. Yapay zekâ, ilk iki düzeyde etkili olabilir; ancak estetik paradigmları kökten değiştiren dönüştürücü yaratıcılık düzeyinde hâlen insana bağımlıdır. Ayrıca, yapılan araştırmalar yapay zekanın ürettiği eserlerin, üretici özne olarak bir insan değil de algoritma olduğunun bilinmesi hâlinde daha düşük estetik değerle değerlendirildiğini ortaya koymaktadır (Oksanen et al., 2023).

Yapay zekâ ile sanat üretiminde insan faktörünün varlığı geleneksel yaratıcı özne rolünden çıkarak yönlendiren, seçen ve bağlandıran bir konuma evrilmiştir. Yapay zekânın sezgisel ve deneysel yaklaşımlarla beklenmedik veriler üretmesi, yaratıcılığın yalnızca insana özgü bir yetenek olduğu düşüncesini sorgulatmakta ve sanat anlayışımızı yeniden kavramlaştırmaya zorlamaktadır. Her ne kadar yapay zekânın ürettiği eserlerin insan çalışmalarını taklit ettiği öne sürülse de insan yaratıcılığının da tarihsel olarak taklitle başladığı göz önüne alındığında, bu yaklaşım yapay zekanın de zamanla özgünlük kazanabileceği fikrine kapı aralar. İnsan, sanatın üretiminden çok, anlamlandırılması, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesinde aktif rol alarak bu yeni üretim biçiminin merkezinde yer almaya devam etmektedir. Bu bağlamda, yapay zekânın sanatsal üretime katkısı artarken, insanın sanattaki varlığı biçim değiştirerek ama tamamen kaybolmadan sürmektedir (Ballı, 2020).

Yapay zekânın sanattaki etkisinin artacağı ve sanat algısını değiştirebileceği düşünülmektedir. Ancak sanatın temelini insan yaratıcılığı ve duygusal derinliği olduğu görüşü yaygındır. Yapay zekâ eserleri estetik açıdan etkileyici olsa da yapay zekânın otonom bir sanatçı olarak kabul edilip bağımsız eserler üretmesi konusunda

şüpheler sürmektedir. Sanat eserinin bilinçli bir özne tarafından üretilmesi gerektiği genel kabul görmektedir. Ancak yapay zekâ modellerinin gelişmesi ve insan benzeri özelliklere sahip olması durumunda, yapay zekânın otonom sanat üretme ihtimali sanatın tanımını ve toplumsal kabulünü değiştirebilecektir (Şen, 2024).

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The fact that artificial intelligence transcends the limits of engineering and enters the subjective and emotional field of art has initiated an important discussion for the human-centred understanding of art. The idea that art, aesthetics and creativity are unique to humanity is questioned with the progress of artificial intelligence in this field. This situation raises fundamental questions in the philosophy of art such as the origin of art, the identity of the artist and to whom creativity belongs.

This study explores the philosophical validity of aesthetic objects produced by artificial intelligence within the framework of classical and modern art theories, and opens the place of artificial intelligence in art theories to discussion. The aim is to evaluate the possibilities of new aesthetic paradigms based on human-machine collaboration. With today's technological revolution, the claim of artificial intelligence algorithms to create aesthetic value deepens philosophical questions about the essence of art, the identity of the creative subject and the nature of aesthetic experience.

Method

In this research article, the art of artificial intelligence is investigated from the perspective of traditional and modern art approaches. It was studied through the philosophy of art by conducting a literature review.

Findings and Results

This study addresses the role of artificial intelligence in the field of art in a perspective ranging from well-established classical aesthetic theories to contemporary critical approaches. Attention is drawn to the artistic quality, ontological validity and unique position in the creative process of aesthetic outputs produced by artificial intelligence. From the perspective of Plato, such productions are defined as worthless imitations of ideal reality, while from the perspective of Aristotle, the lack of ethical orientation and conscious will is underlined, although formal diversity is accepted. With the Schiller approach, since the instinct of freedom and play that underlies artistic creation is not present in artificial intelligence, the problem of competence in this field arises. With an approach from Croce's point of view, there is a debate on whether these productions are included in the category of art on the grounds that artificial intelligence lacks intuition and inner experience, which is the source of art. According to Adorno, one of the modern thinkers, the art of artificial intelligence is discussed in terms of autonomy and truth content; for Heidegger, emphasising the limits of artificial intelligence as a technological tool; and for Benjamin, whether these productions are deprived of the 'aura' that is the expression of authentic existence.

Discussion and Conclusions

The introduction of artificial intelligence into art questions the traditional human-centred understanding of art. Artificial intelligence produces new artistic forms and is used as a creative tool by artists. This situation raises fundamental philosophical questions such as the definition of art, the role of the artist and the source of creativity. While classical theories do not see artificial intelligence as a creative subject because it lacks consciousness and intention, modern approaches evaluate the relationship between technology and art from different angles. Human-artificial intelligence co-operation may lead to new aesthetic understandings. Studies show that the value attributed to the works of artificial intelligence decreases with the knowledge that the producer is an algorithm. The role of the human in art is changing, evolving into a position that directs and makes sense. How artificial intelligence will affect art and how it will change the definition of art will become clearer with future developments.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2013). *Aesthetic Theory*. London: Bloomsbury.
- Arielli, E., & Manovich, L. (2023). Yapay Zekâ Estetiği ve İnsan Merkezli Yaratıcılık Miti. *Marmara Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 14(1), 214-226.
- Aristoteles. (2012). *Poetika*. (N. Kalaycı, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Ballı, Ö. (2020). Yapay Zekâ ve Sanat Uygulamaları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (26), 277-307.
- Benjamin, W. (2015). *Teknik Olarak Yeniden-Üretilbilirlik Çağında Sanat Yapıtı*. (G. Sarı, Çev.) İstanbul: Zeplin Kitap.
- Eren, I. (2005). *Sanat ve Bilgi İlişkisi. A. Schopenhauer ve M. Heidegger'in Sanat Görüşleri*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Gülpınar, Ş., & Boyraz, B. (2024). Sanatın Dijital Çağda Yeniden Tanımlanması: Yapay Zekâ Perspektifinden Bir İnceleme. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 1-14.
- Hafız, M. (2015). Platon, Aristoteles ve Plotinus'ta Mimesis Teorisi. *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 26(1), 45-52.
- Kavuran, T., & Dede, B. (2014). Platon ve Aristoteles'in Sanat Estetiği, Estetik Kavramı ve Yansımaları. *Sanat Dergisi*, (23), 47-64.
- Kaya, S. (2024). Yapay Zekâ Çağında Walter Benjamin'i Yeniden Okumak: Dijital Yeniden Üretilbilirlik Çağında Sanat Eseri. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 13(25), 77-100.
- Kozlu, D. (2009). Teknolojik Gelişmelerin Toplum ve Sanata Yansımaları. *Art-e Sanat Dergisi*, 2(3), 1-14.
- Kula, O. B. (2011). *Estetik ve Edebiyat: Kant, Schiller, Heidegger*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oksanen, A., Cvetkovic, A., Akın, N., Latikka, R., Bergdahl, J., Chen, Y., et al. (2023). Artificial intelligence in fine arts: A systematic review of empirical research. *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*, 1(2), 1-11.
- Platon. (2010). *Devlet*. (S. Eyüboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Schiller, J. F. (1965). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup*. (Çev. M. Özgü) İstanbul: Milli Eğitim Basım evi.
- Şen, E. U. (2024, Temmuz). Yapay Zekâ Uygulamalarının Sanat Algısı Üzerinde Yarattığı Etki. T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Görsel İletişim Tasarımı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir, Türkiye: T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Taşdelen, D. & Yazıcı, A. (2018). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. (A. İnanc, Dü.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Turan, E. Y. (2019). "Schiller: Sanatın Oyunda Özgürlük Olarak Yansıması." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 505-513.
- Uzun, Y., Akkuzu, B., & Kayıcı, M. (2021). Yapay Zeka'nın Kültür ve Sanatla Olan İlişkisi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (28), 753-757.
- Uzuner, A. (2023). Yapay Zekânın Sanata Yansımaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 12(112), 1945-1957. doi: 10.7816/idil-12-112-03
- Yetişken, H. (2012). Aristoteles'te Sanatın Neliği ve İşlevi. *Kaygı*, (19), 27-35.
- Zylinska, J. (2020). *Ai Art Machine Visions and Warped Dreams*. London: Open Humanities Press.